

BUREUS

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

DREWNIANEJ STOLARKI OKIENNEJ I DRZWIOWEJ

KOŚCIOŁA FIL. PW. NAWIEDZENIA NMP

W SANKTUARIUM

MATKI BOŻEJ UCIECZKI GRZESZNIKÓW

W WIELENIU ZAOBRZAŃSKIM

woj. wielkopolskie, pow. wolsztyński, gm. Przemęt

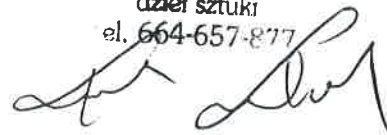
Program przygotowała:

mgr Kalina Laboch

dyplomowany konserwator dzieł sztuki

"BUREUS"
Radosław Adamczak
KONSERWACJA ZABYTKÓW
64-316 Kuślin, DĄBROWA NOWA 5
tel. kom. 0608 535 894, NIP 788-115-38-42

mgr Kalina Laboch
dyplomowany konserwator
dzieł sztuki
tel. 664-657-877

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Delegatura w Lesznie
ul. Sienkiewskiego 6, 64-100 Leszno
Tel. 065 529-93-83, tel./fax 065 529-93-84
KIP 778-10-33-758, REGON 000000000

Dąbrowa Nowa, 07.06.2018

Załącznik do pozwolenia poz. ....

Nr. 21/2018/P

z dnia 27-08-2018

Wielkopolskiego Wojewódzkiego
Konserwatora Zabytków 1
mgr Paulina Grądyś
p.o. Kierownika Delegatury w Lesznie

I INFORMACJE OGÓLNE, ZAGADNIENIA HISTORYCZNE I OPIS OBIEKTU

.....

1. Identyfikacja obiektu

Określenie zabytku: drewniana stolarka drzwiowa i okienna, 5 okiennic, 4 drzwi

Datowanie: ok. poł. XVIII w.

Styl: barok

Autor, warsztat, szkoła: warsztat wielkopolski

Materiał, technika: drewno dębowe i sosnowe, stolarka, żelazo kute, mosiądz

Właściciel: Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Wojciecha, Kasztor ul. Cysterska 4

Numer rejestru zabytków: kościół par. pw. Nawiedzenia NMP, 1731-35, nr rej.:
170/Wlkp/A z 22.11.1932 (wypis z księgi rejestru)

2. Zagadnienia historyczne

W 1252 roku wojewoda Beniamin z rodu Zarębów otrzymał od Przemysła I Wieleń wraz z okolicznymi wioskami z jednoczesnym zezwoleniem na fundację klasztoru cystersów na podarowanych ziemiach. W 1278 Zaręba ofiaruje zakonnikom z Paradyża wsie: Przysiekę, Obrzycę, Ciosaniec, Łupice, Ptowo, Pyrzyce, Osłonin oraz Wieleń. Fundacja zostaje zatwierdzona przez księcia Bolesława Pobożnego i Przemysła II. Zakonnicy przybyli w 1278r. z Paradyża i osiedlili się w Starym Klasztorze (obecnie Kasztor).

Od 1290r. Wieleń funkcjonował jako osada targowa na prawie niemieckim. W tym roku cystersi zmieniają miejsce pobytu. Przenoszą się półtora kilometra od swojej dotychczasowej siedziby nad Jezioro Mariackie. Budują klasztor i kościół. Ze względu na położenie klasztor nazwali Lacus Sanctae Mariae – klasztor nad Jeziorem Mariackim (albo wprost Jezioro Mariackie). Osadzie położonej wokół nowej siedziby pozostawiono dotychczasową nazwę Wieleń. W czasach późniejszych dodano przymiotnik Zaobrzański. Osadę położoną wokół pierwotnej siedziby zwano odtąd Starym Klasztorem (Antiguum Clastrum). W niektórych publikacjach jako rok przybycia cystersów do Wielienia wymienia

się 1300. Być może przejście do Wielenia następowało stopniowo, ale już latach 1408-1409 zakonnicy przenieśli się do Przemętu.

Pierwszy drewniany kościół w Wieleniu pochodził z XIII w. i został zniszczony przez pożar w 1318 roku. Na jego miejsce cystersi na pocz. XV wieku, zanim przenieśli się do Przemętu, wybudowali nowy kościół, także drewniany. W połowie XVII wieku, gdy spłonął drugi drewniany kościół, cystersi przemęccy wybudowali kolejną drewnianą świątynię, poświęconą w 1644 roku przez sufragana poznańskiego Mariana Kurskiego. Kościół ten okazał się zbyt mały i nie mógł pomieścić licznie przybywających pielgrzymów, co uwarunkowało decyzję o ponownym wzniesieniu większej i murowanej świątyni.

Obecny kościół wzniesiono w latach 1731–1742. Kamień węgielny pod nowy kościół został położony 16 maja 1731 roku przez opata przemęckiego ks. Bułakowskiego. Poświęcenia dokonał opat ks. Hieronim Turno 28 stycznia 1742 roku. Do nowego kościoła przeniesiono łaskami słynącą figurę Matki Bożej, a Papież Pius VI pismem z 4.09.1783 r. udzielił odpustu zupełnego wszystkim pątnikom, którzy w święto Nawiedzenia lub w jego oktawie nawiedzą kościół wieleński.

Na pocz. XIX w. nastąpiła kasata klasztorów cysterskich, a w konsekwencji zamknięcie opactw w Paradyżu i Przemęcie oraz konfiskata należących do nich majątków. W 1840 r. Wieleń został sprzedany rodzinie Rabskich, którzy byli właścicielami do 1939r. Świątynia zaczęła stopniowo podupadać i dlatego w latach 60. XIX w., dzięki proboszczowi parafii pw. św. Wojciecha w Kaszczorze postanowiono ją wyremontować. Zły stan kościoła został odnotowany także w l. 30. XX wieku, a w okresie II wojny światowej pozostawał zamknięty. W 1947 r. przeprowadzono jego gruntowny remont i ponownie otwarto dla wiernych i pielgrzymów.

Około 1960 r. we wnętrzu poddano rekonstrukcji stare polichromie z ok. poł. XVIII w. oraz wykonano nowe. Z ważniejszych prac remontowo-konserwatorskich przeprowadzonych w 2. poł. XX w. należy wymienić: remont sygnaturki w l. 1980-1981, remont dachu i wykonanie izolacji poziomej kościoła w l. 1988-1989; pokrycie blachą miedzianą dachów kaplicy Męki Pańskiej i zakrystii w 1991 roku.

5 września 1993 r. odbyła się uroczysta koronacja słynącej łaskami figury Matki Bożej Wieleńskiej.

3. Opis, analiza formy, funkcji i treści

Budowla kościoła

Kościół murowany z cegły ceramicznej pełnej, nie jest tynkowany. Zbudowany na planie krzyża łacińskiego, z prezbiterium zwróconym na południe. Posiada nawę dwuprzęsłową, transept o kwadratowym przęśle środkowym, przy nim prostokątne, jednoprzęsłowe ramiona oraz analogiczne prezbiterium. Do prezbiterium przylegają dwie niskie przybudówki: na osi od południa kaplica Męki Pańskiej (dawny kapitularz), na planie owalu od wschodu prostokątna zakrystia. Przy nawie od frontu znajduje się kwadratowa, niedokończona wieża z kruchtą w przyziemiu.

Do wnętrza kościoła prowadzą trzy wejścia - od północy przez kruchtę podwieżową, od zachodu przez ramię transeptu oraz od wschodu przez zakrystię. Stolarka drzwiowa od frontu jest dwuskrzydłowa, w pozostałych jednoskrzydłowa.

Wnętrze kościoła jest jednonawowe. W ścianie zamykającej prezbiterium znajdują się dwa prostokątne otwory drzwiowe ujęte portalami a na osi dolnej kondygnacji prostokątny otwór drzwiowy ujęty tynkowanym portalem.

Otwory okienne mają kształt prostokątny i zamknięte są łukami pełnymi w profilowanych obramieniach. Okna witrażowe wykonane są w podwójnym przeszkleniu. We wnętrzu prostokątne otwory okienne z półkolistym naświetleniem, rozglifione, obramione są profilowaną opaską z kluczem. Stolarka okienna drewniana nie posiada dodatkowych detali zdobniczych.

Okiennice

5 okiennic w zewnętrznej stronie okien o wymiarach wys. 211cm szer. 110cm zostało wykonanych w drewnie dębowym i pokrytych bejcą. Są to okiennice ramowo – płycinowe pseudożaluzjowe w formie dwuskrzydłowych drzwiczek, gdzie prześwity między deseczkami przepuszczają światło przy zamkniętych skrzydłach. Półkoliste nadświetlenie nad skrzydłami zamknięte jest litą deską w analogicznym kształcie.

Drzwi wejściowe do kościoła

Drzwi o wymiarach wys. 355cm szer. 190cm w kształcie prostokąta, deskowe zdwojone, tępe, na zawiasach pasowych. Dwuskrzydłowe o nierównych skrzydłach. Po stronie zewnętrznej ukośnie umieszczone deski o profilowanych krawędziach, umocowane do podłoża symetrycznie rozmieszczonymi ćwiekami kowalskimi o ozdobnych główkach, na osi dwóch skrzydeł znajduje się pionowa, profilowana listwa. Na jednym skrzydle szyld od klucza uformowany z motywu liści, natomiast uchwyt prostokątny z pionowym elementem zdobiony na środku maskaronem z dwoma wolutami od góry i dołu zakończonymi gałkami. Uchwyt posiada szyld w formie połączonych dwóch krzyży greckich z ramionami zamkniętymi trójliściem.

Od wewnątrz drzwi są wzmocnione szpungami, po 3 na każde skrzydło. Przy szpungach znajdują się żelazne okucia a zawiasy pasowe mają kształt figur geometrycznych. Po tej stronie drzwi zamek jest skrzynkowy i pod nim znajduje się zasuwka pozioma. 2 zasuwki pionowe czołowo wpuszczane, jedna zamontowana do blokowania skrzydła biernego od góry drzwi, druga dolna z ryglem wpuszczanym w podłogę. Na powierzchni skrzydeł widoczne są wbite trzpienie ćwieków. Po tej stronie drewno razem z elementami żelaznymi pokryte zostało olejną ciemnobrązową farbą.

Drzwi wejściowe z kruchty do kościoła

Drzwi dwuskrzydłowe o równych skrzydłach o wymiarach szer. 192cm wys. 380cm, w kształcie prostokąta zamkniętego od góry wycinkiem łuku. Ramowo-płycinowe, tępe, z nakładaną dekoracją i zawiasami krzyżowymi. Każde ze skrzydeł jest trójpłycinowe i podzielone na trzy prostokątne pola, każde o innej powierzchni. Płaszczyzny te wydzielone są profilowaną listwą, wewnątrz zawierają dekoracyjne płyciny w kształcie wieloboków o sfazowanych brzegach. W górnych płycinach znajdują się monogramy Marii Panny i Chrystusa. Każde skrzydło posiada trzy zawiasy w formie spiralnego zwoju skomponowanego z motywu liściastego.

Po drugiej stronie drzwi znajduje się szeroka, pionowa listwa na środku zdobiona ornamentem wstęgowo-cęgowym i kampanulami. Skrzydła analogicznie zdobione prostokątnymi polami i wielobocznymi płycinami. W górnych, na ozdobnych kartuszach z obłokami monogramy Marii i Chrystusa. Szyld od klucza ukształtowany z formy stylizowanego liścia.

Drzwi po obu stronach mają drewno pokryte brązową bejcą. Złoceniami na mikstion żywicznym oraz brązą zostały pokryte profilowane listwy, sfazowania w płycinach oraz monogramy.

Drzwi z transeptu do zakrystii

Drzwi z zakrystii na kościół o wymiarach wys. 201cm szer. 107cm są prostokątne, jednoskrzydłowe, tępe i ramowo-płycinowe. Powierzchnia skrzydeł podzielona na 2 kwadratowe pola, wewnątrz których znajduje się nakładana dekoracja w formie płycin wydzielonych profilowaną listwą. Płyciny mają różny kształt, w górnej widnieje Chrystogram, w dolnej monogram Marii Panny. W połowie wysokości drzwi znajduje się gałka z dekoracyjnym, ażurowym szyldem uformowanym z połączonych liści. Drzwi bejcowane na ciemny brąz, listwy i monogramy złożone na mikstion.

Drzwi po drugiej stronie posiadają analogiczne kwadratowe płaszczyzny, bez płycin i dekoracji. Pokryte bejcą w tym samym odcieniu są zamykane na zasuwę. Po tej stronie widoczne są dwa zawiasy w kształcie spiralnego zwoju.

Drzwi wejściowe do zakrystii

Drzwi prostokątne, deskowe, dwuwarstwowe, tępe o wymiarach wys. 205cm, szer. 105cm. Jednoskrzydłowe, umieszczone na zawiasach pasowych. Płaszczyzna skrzydeł ozdobiona ukośnie układanymi deskami o profilowanych brzegach, umocowanymi do podłoża symetrycznie rozmieszczonymi ćwiekami kowalskimi. Pośrodku skrzydła gałka z ozdobionym szyldem, z boku szyld od klucza skomponowany z motywu akantowych liści. Powierzchnia drzwi pokryta farbą olejną.

II STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Okiennice

Drewniane okiennice są w złym stanie technicznym. Widoczne są pęknięcia drewna, szczególnie na łączeniach elementów. Spowodowane jest to zmiennymi warunkami atmosferycznymi, naprzemiennym nawilgoceniem i wysychaniem, gdzie drewno stale zmienia swoją objętość. Powoduje to powstawanie naprężeń i pęknięć. Pod wpływem wilgoci listwy uległy wygięciu, wypaczeniu i zwichrowaniu, co skutkuje problemami z zamykaniem skrzydeł. Ich stan zachowania uniemożliwia dalszą efektywną eksploatację ze względu na deformację, wypaczenia, nieszczelność i zniszczoną strukturę drewna.

Drzwi

Drzwi w dość dobrym stanie. Konstrukcja stabilna, z nielicznymi otworami wylotowymi po owadach. Niewielkie ubytki drewna i drobne uszkodzenia detali zdobniczych wynikają głównie z codziennego użytkowania. W partiach złożonych widoczne zabrudzenie powierzchniowe oraz przetarcia mechaniczne. Uszkodzenia mechaniczne drewna występują w formie płytkich uszkodzeń wgłębnych i wyszczerbień krawędzi.

Na głównych drzwiach wejściowych oraz drzwiach do zakrystii posiadających olejną warstwę malarską występują zniszczenia powłok zabezpieczających drewno od strony zewnętrznej. Zostały miejscowo odspojone i wykruszone przez szkodliwe oddziaływania dziennych i rocznych amplitud temperatury i wilgotności. Największe zniszczenia powłok stwierdzono w partii przyziemia. W miejscach ubytków warstw zabezpieczających występuje osłabiona struktura drewna. W partiach ubytków wtórnej farby olejnej widoczna brązowa oryginalna warstwa malarska.

Zawiasy kute w stanie dobrym, stwierdzono natomiast zniszczenia powłok zabezpieczających metal oraz lokalnie korozję powierzchniową. Szyldy, gałki, zasuwki wymagają usunięcia zabrudzeń i korozji. Drzwi wejściowe z przedsionka do kościoła posiadają oryginalny szyld, natomiast stwierdzono brak pochwyty klamki i mechanizmu zamykającego

III PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Prace inwentaryzacyjne i dokumentacyjne

1. Wykonanie dokumentacji opisowej i fotograficznej stanu przed konserwacją in situ.
2. Wykonanie inwentaryzacji rysunkowo-pomiarowej.
3. Pobranie próbek do badań szczegółowych ilustrujących stan zachowania i technikę wykonania, określenie budowy technologicznej elementów konstrukcyjnych i stolarskich.
4. Prowadzenie w trakcie prac rysunkowej i fotograficznej dokumentacji wykonywanych zabiegów.
5. Opracowanie dokumentacji konserwatorskiej z dokładnym opisem przeprowadzonych prac.

Okiennice

1. Demontaż obiektów.
2. Zaprojektowanie rysunkowe nowych okiennic wiernie odtwarzające stolarkę oryginalną.
3. Wykonanie nowych elementów w sezonowanym drewnie dębowym według zachowanej pierwotnej stolarki oraz projektów.
4. Patynowanie bejcą nowej stolarki.
5. Montaż nowych okiennic.

Drzwi – partie wykonane w drewnie

1. Demontaż skrzydeł drzwi i przeniesienie ich do pracowni.
2. Zamontowanie drzwi zastępczych na czas prac konserwatorskich.
3. Demontaż elementów metalowych: okuć, klamek, zawiasów, zasuw i rygle.
4. Dezynsekcja preparatem Per-Xil 10 i dezynfekcja roztworem lichenicydy w alkoholu.
5. Usunięcie przemaalowań i wtórnych nawarstwień: mechanicznie skalpelem pod strumieniem gorącego powietrza, metodą chemiczną pastą usuwającą powłoki olejne np. Remmers Ablauger, Deck.
6. Usunięcie wtórnych nawarstwień ze złożonych elementów.
7. Impregnacja osłabionych fragmentów obiektu 10 % roztworem Paraloidu B72 w toluenie (iniekcje, pędzlowanie, podciąganie kapilarne) i usunięcie pozostałości impregnatu acetonem.
8. Uzupelnienie ubytków drewna preparatem Araldit na bazie żywic epoksydowych oraz szpachlówką akrylową Tikurilla, opracowanie powierzchni uzupełnień przy użyciu skalpela, papieru ściernego oraz chemicznie acetonem.
9. Uzupelnienie ubytków złocen i srebrzeń w technice zgodnej z techniką oryginału.
10. Zabezpieczenie powierzchni złota przed urazami mechanicznymi warstwą werniksu (Paraloid B-82 w alkoholu i acetonie).
11. Przygotowanie powierzchni do rekonstrukcji złocen w większych ubytkach i wykonanie złocen zgodnie z techniką oryginału.
12. Uzupelnienie warstw malarskich drzwi posiadających monochromię farbami akrylowymi i żywicznymi.
13. Patynowanie bejca w celu scalenia kolorystycznego drewna, odplamianie - punktowe scalenie różnic kolorystycznych drewna bejcami alkoholowymi lub alkoholowymi roztworami barwników i pigmentów.
14. Naniesienie warstw lakieru zabezpieczającego drewno i warstwę monochromii przed ekspozycją zewnętrzną w drzwiach wejściowych.
15. Montaż elementów metalowych w skrzydła drzwi.
16. Montaż skrzydeł drzwiowych.

Drzwi - elementy wykonane z metalu (żelazo, mosiądz)

1. Demontaż elementów metalowych.
2. Oczyszczenie z wtórnych powłok zabezpieczających przy pomocy preparatu Remosol.
3. Prostowanie elementów żelaznych w razie konieczności.
4. Oczyszczenie detali wykonanych z mosiądzu z nawarstwień powierzchniowych kąpielami statycznymi w roztworze czyszczącym winianu sodowo-potasowego w NaOH. Zabezpieczenie antykorozyjne z 1 % BTA w roztworze etanolu oraz pokrycie lakierem chemoutwardzalnym np. firmy Depont.
5. Oczyszczenie elementów żelaznych z nawarstwień powierzchniowych – mechanicznie szczotkami stalowymi, wata stalową, sztyftem szklanym. Zabezpieczenie antykorozyjne z 10% taniny w roztworze etanolu oraz pokrycie lakierem chemoutwardzalnym.
6. Elementy malowane (zawiasy) malować zgodnie z kolorystyką drewna.
7. Wykonanie brakującego pochwyty klamki oraz mechanizmu zamykającego w drzwiach wejściowych z przedsionka do kościoła. Zabezpieczenie antykorozyjne jak wyżej.
8. Montaż obiektów.

mgr Kalina Laboch
dyplomowany konserwator
dział sztuki
tel. 664-657-877

Opracowała: mgr Kalina Laboch, dyplomowany konserwator malarstwa i rzeźby polichromowanej, nr dyplomu 1400/179600/2015 UMK

Fot. Okiennice

Fot. Okiennice

Fot. Drzwi do kościoła

Fot. Drzwi do kościoła

Fot. Drzwi do kościoła

Fot. Drzwi wejściowe z krypty do kościoła

Fot . Drzwi wejściowe z kruchty do kościoła

fot . Drzwi wejściowe z kruchty do kościoła

Fot . Drzwi do zakrystii

Fot . Drzwi do zakrytii

Fot . Drzwi z transeptu do zakrystii

